

7 april 2019, 5de zondag van de veertigdagentijd, Jesaja 43:16-21, Johannes 8:1-11
Peter van Dael SJ

EN JEZUS SCHREEF IN 'T ZAND - Een vrouw misbruikt

Misbruik van kinderen en vrouwen, ook door geestelijken, is vandaag de dag een veel besproken topic. Het evangelie van vandaag gaat ook over misbruik, maar niet over het gewone soort. Schriftgeleerden (uitleggers van de Wet) en Farizeeën (mensen die van het onderhouden van de Wet hun beroep hadden gemaakt) worden ontmaskerd als misbruikers van een vrouw. Dit zou je op het eerste gezicht niet zeggen. Ze brachten een vrouw voor Jezus die op heterdaad was betrappt op overspel. Ze zeiden tot Jezus: Mozes draagt ons in de Wet op zulke vrouwen te stenigen. Wat vindt u daarvan? Wanneer je het Bijbelboek Deuteronomium er op naslaat, lees je: Als een man wordt betrappt met een getrouwde vrouw moeten beiden ter dood gebracht worden, zowel de man als de vrouw ... Zo moet u het kwaad dat zich bij de Israëlieten aandient in de kiem smoren (Deut. 22:22, cf. Lev. 20:10). In het evangelie wordt alleen een vrouw genoemd. Waar is de man? Ging die vrijuit? Wordt hier met een dubbele maat gemeten? Verder is het kwalijk dat de aanbengers de vrouw niet als een persoon behandelden, maar als een 'geval', als een ding, als een middel om Jezus in een impasse te brengen. Het ging hun niet om gehoorzaamheid aan de Wet, om de handhaving van het recht, maar om hun eigen belangen, om de uitschakelijking van hun tegenstander Jezus. Daarvoor werd de vrouw gebruikt. Het evangelie is daar duidelijk over: Dit zeiden ze om hem op de proef te stellen, om te zien of ze hem konden aanklagen. Jezus zou geen kant uitkunnen. Als hij het zou opnemen voor de vrouw, zou hij ingaan tegen Mozes. Als hij Mozes zou gehoorzamen, zou hij in strijd zijn met zichzelf, want hij stond bekend als een vriend van zondaars.

En Jezus schreef in 't zand (Gerrit Achterberg)

Hoe redt Jezus zich uit deze situatie? Hij antwoordt gewoon niet. Hij gaat niet met hen in gesprek. Hij wil niet met hen praten op hun niveau. Demonstratief bukt hij zich en schrijft hij op de grond, er wordt niet gezegd wat hij schrijft. Jezus heeft geen geschriften nagelaten, en de enige keer dat hij als schrijver wordt opgevoerd, weten we niet eens wat hij schreef. Daar gaat het ook niet om. Van belang is de houding die hij aanneemt, de lichaamstaal. Hij distantieert zich van hen die de vrouw aanbrachten. Toch is er natuurlijk gespeculeerd over wat Jezus geschreven zou kunnen hebben. Sommigen zien er een verwijzing in naar een tekst van Jeremia: wie van u weggaan, zullen in het stof worden geschreven (Jer. 17:13). Jezus zou dan de namen in het stof hebben geschreven van de aanbengers, die een voor een weggingen. Op enkele middeleeuwse miniaturen is te lezen dat Jezus schreef: terra terram accusat, aarde beschuldigt aarde. Een verwijzing naar Jezus' woorden: Wie van jullie zonder zonde is, laat die als eerste een steen naar haar werpen. De aanklagers waren even aards in de betekenis van zwak en zondig als de aangeklaagde. De pot verwijt de ketel dat die zwart ziet. Op een prent van Pieter Brueghel de Oude schrijft Jezus op de vloer: Die zonder sonde is die... De zin is niet af, want Jezus is nog aan het schrijven, maar wij weten uit het evangelie hoe die zin moet worden afgemaakt.

Twee werelden

Het verhaal gaat verder. Toen de aanklagers Jezus' woorden: Wie zonder zonde is werpe de eerste steen, hoorden, gingen ze weg, de oudste het eerst. Misschien verlieten ze om zo te zeggen de zaal, omdat de spreker dingen zei die hun niet aanstond. Zij wilden niet ingaan op Jezus' reactie en beantwoordden zijn woordeloze gebaar van het schrijven op de grond met een woordeloos tegengebaar: gewoon weggaan zonder iets te zeggen. Misschien dropen ze af als geslagen honden, zinnend op wraak. Hoe dan ook, hier botsen twee werelden met elkaar: de wereld van hier beneden, de aarde, en de wereld van boven.

Gaan we door op de wereld van hier beneden. Dat is om te beginnen een wereld waar mensen elkaar gebruiken zoals de Schriftgeleerden en de Farizeeën dat doen met de vrouw. Dat is de zondige wereld. Er is ook een wereld van hier beneden die niet meteen zondig genoemd kan worden. Dat is de wereld van het recht. Mensen reguleren het leven met elkaar op aarde door middel van wetten, en van straffen wanneer de wetten overschreden worden. Dat doen zij uit zelfbescherming en tot bescherming van het eigen bezit.

Maar naast die menselijke gerechtigheid staat een hemelse ordening. Dat is geen ordening van vergelding, maar van vergeving. En daar gaat het evangelie van vandaag over. Meteen al in het begin van de evangelielezing wordt Jezus getekend als een man van omhoog. De lezing begint met Jezus die naar de Olijfberg ging, het kan niet anders dan om daar te bidden. Een berg symboliseert de nabijheid van God. Op een berg ben je dicht bij de hemel, dicht bij God. Jezus op de berg contrasteert met Jezus die zich bukt om op de grond iets neer te schrijven, misschien wel zoets als 'aarde beschuldigt aarde'. Hierna richt Jezus zich op uit zijn gebogen houding en spreekt de vrouw toe. Hij spreekt woorden die van boven komen. Hij spreekt woorden van vergeving. Noch hij, noch de vrouw ontkent dat zij in de fout is geweest, maar Jezus veroordeelt niet. Hij is icoon van God, die vergeeft en de mensen steeds nieuwe kansen geeft: Ga naar huis en zondig vanaf nu niet meer. Jezus laat zien hoe God redt wie in angst en schuld gevangen zijn. Jezus getuigt van een hemelse ordening, een ordening die de vrucht is van vergeving.

Zoals ook wij hebben vergeven wie ons iets schuldig was

De Schriftgeleerden en Farizeeën vonden het maar aanmatigend dat Jezus zonden vergaf. Bij Matteüs lezen we van Schriftgeleerden die vonden dat Jezus godslasterlijke taal sprak toen hij tot een verlamde zei: uw zonden worden u vergeven (9:5). Maar Jezus wil hemel en aarde bij elkaar brengen. Hij wil de hemelse orde van vergeving onder de mensen brengen.

Het is ook onze roeping om deze ordening tot stand te brengen. Dat blijkt uit de gebedsinstructie die Jezus zijn volgelingen gaf. Hij heeft hun, en ook ons, geleerd te bidden: Vergeef ons onze schulden, zoals ook wij hebben vergeven wie ons iets schuldig was (Mt. 6:12). Ook ons wordt gevraagd te doen wat God doet: vergeven. Dadelijk zullen wij, na het canongebed, dan ook bidden: en vergeef ons onze schulden, zoals ook wij vergeven aan onze schuldenaren.